

УДК 338.242:637.1(477)
JEL I38, O38, Q18

Ефективність державної підтримки виробництва молока в Україні

Семсал А.В. , Шупик С.М.

Білоцерківський національний аграрний університет

Семсал А.В., Шупик С.М. Ефективність державної підтримки виробництва молока в Україні. Економіка та управління АПК. 2021. № 2. С. 50–62.

Semsal A., Shupyk S. Efficiency of state support for milk production in Ukraine. AIC Economics and Management. 2021. № 2. PP. 50–62.

Рукопис отримано: 14.09.2021 р.
Прийнято: 28.09.2021 р.
Затверджено до друку: 09.12.2021 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2021-169-2-50-62

Стаття присвячена оцінюванню ефективності державної підтримки виробництва молока в Україні.

Доведено, що з метою подолання негативних тенденцій в галузі та підвищення інвестиційної привабливості молочного скотарства у стратегічній перспективі необхідно підвищити дієвість інструментів державного регулювання галузі, нарощування обсягів державної підтримки і вдосконалення механізмів надання субсидій.

Вважаємо, що позитивний вплив на забезпечення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах було досягнуто також завдяки запровадженню такого інструменту як надання дотацій на фінансування будівництва нових ферм, доцільним було б передбачити держпідтримку на розвиток та запровадження інноваційних технологій товаровиробниками галузі. Водночас необхідно запроваджувати здешевлення витрат на модернізацію виробничих потужностей у сільськогосподарських підприємствах, будівництво інноваційних переробних потужностей.

Доведено, що внаслідок низької дієвості інструментів державного регулювання молочного скотарства та значних обсягів капіталовкладень, галузь не приваблює нових товаровиробників. Крім цього у країні не створено відповідних умов до переходу ОСГ з виробництва молока у малі підприємницькі структури та нарощенню виробничого потенціалу фермерськими господарствами, що також сприяє появі нових гравців на ринку сирого молока. При цьому експертами було враховано ризик входження нових зарубіжних гравців.

Встановлено, що основними чинниками зовнішнього середовища, які впливають на ефективний розвиток молочного скотарства є: державна підтримка галузі та інновацій, покращення інвестиційного клімату. Внутрішні чинники ефективного розвитку галузі пов'язані із наявністю та оптимальною структурою основних і оборотних засобів; раціональним підбором та розміщенням персоналу; раціональним використанням кормових угідь; покращенням породного складу стада; розвитком матеріально-технічної бази; підвищенням коефіцієнта оновлення основних засобів; підвищенням рівня механізації та автоматизації технологічних процесів; впровадженням інноваційних технологій утримання худоби та годівлі; додержанням наукових вимог відтворення стада; інтегрованою диверсифікацією; розвитком системи планування та прогнозування, нормування та контролю затрат; дієвою системою мотивації працівників, гнучкою системою управління і відповідним соціальним забезпеченням працівників.

Ключові слова: державна підтримка, сільськогосподарське підприємство, молочне скотарство, ефективність, господарство населення.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Молочне скотарство в Україні є провідною і найбільш складною підгалуззю тваринництва, має специфічний характер, що виявляється в наступному: молоко і молочні

продукти споживають усі вікові групи населення незалежно від рівня доходів; виробництво молока здійснюється практично у всіх регіонах країни незалежно від природних умов; сезонність виробництва продукції молочного

скотарства; молоко належить до категорії швидкопсувних продуктів, потребує негайної переробки; широкий ареал виробництва, переробки, споживання молокопродукції; підвищення вимог до її якості, розробки відповідних стандартів якості сировини і готової продукції щодо дотримання необхідних умов виробництва, транспортування, переробки, упаковки та реалізації; молочне скотарство належить до категорії капіталомістких підгалузей, виробництво в яких супроводжується різними видами ризиків. Важливість молочного скотарства у забезпеченні продовольчої безпеки країни потребує раціонального поєднання ринкового саморегулювання з інструментами державного регулювання галузі. Держава виконує в молочній галузі три основні функції: нормативне забезпечення через формування відповідної законодавчої бази відносин між учасниками ринку, визначення правил безпеки продукції, сертифікації племінних господарств і репродукторів; забезпечення контролю від виробництва кормів до споживання молокопродуктів кінцевим споживачем – населенням: фінансова державна підтримка спрямована на формування мотивації сільськогосподарських товаровиробників щодо нарощення виробництва молока в корпоративному секторі аграрної економіки, забезпечуючи при цьому високу її якість та створення умов для прискорення трансформування високоотоварних особистих селянських господарств в суб'єкти підприємницької діяльності у сфері агробізнесу.

Розгляду багатоаспектних проблем розвитку молочного скотарства, питанням підвищення ефективності виробництва молока присвячені праці вітчизняних учених-аграрників: П. Березівського, В. Зубченко, М. Ільчука, М. Пархомця, Т. Божидарніка, І. Свиноуса та багатьох інших.

Метою дослідження є розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної підтримки виробників молока.

Матеріал та методи дослідження. В процесі проведення дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: системний підхід – за вивчення зв'язків між явищами і процесами в системі забезпечення економічної стійкості підприємств; порівняльний – для зіставлення економічних процесів за виробництва молока у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку; діалектичний та абстрактно-логічний – за проведення теоретичних узагальнень, формування висновків.

Результати дослідження та обговорення.

З метою подолання негативних тенденцій в галузі та підвищення інвестиційної привабливості молочного скотарства у стратегічній перспективі необхідно підвищити дієвість інструментів державного регулювання галузі, нарощування обсягів державної підтримки і вдосконалення механізмів надання субсидій.

Основними цілями державної агропродовольчої політики в сфері розвитку молочного скотарства є гарантоване виробництво молока в обсязі, що забезпечує досягнення порогового значення за питомою вагою вітчизняного молока і молокопродуктів (у перерахунку на молоко) в загальному обсязі товарних ресурсів внутрішнього ринку (з урахуванням перехідних запасів), встановленому Доктриною продовольчої безпеки України; підвищення конкурентоспроможності молока і молочної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; підвищення ефективності виробництва молока, що забезпечує розширене відтворення в галузі [1].

Встановлено, що у 2016–2017 рр. підтримка розвитку молочного скотарства здійснювалась через виплату часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного напрямку. Законом України «Про державний бюджет України на 2017 рік» за КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» було передбачено виділення 170 000,0 тис. грн, з яких – 11 655,0 тис. грн було спрямовано для виплати часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок; 158 345,0 тис. грн – для погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейства.

У 2018 р. підтримка забезпечувалася виплатами спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами, за кожен наявну станом на 1 січня та на 1 липня поточного року корову, а також надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного напрямку продуктивності. Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» були передбачені видатки

обсягом 4 000,0 млн грн за бюджетною програмою 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» для підтримки розвитку галузі тваринництва за рахунок коштів загального фонду державного бюджету. Після внесення змін до Державного бюджету, обсяг фінансування зазначеної програми становив 2 401,00 млн гривень. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 року № 107 (зі змінами). Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2018 р. № 128 здійснено розподіл за напрямками коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» (зі змінами).

Зазначимо, що у 2018 р. за цією бюджетною програмою спрямовано 2393294,84 тис. грн одержувачам державної підтримки за напрямками: для надання часткової компенсації відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура – 3 747,71 тис. грн, отримано 4 суб'єктами господарювання; для надання часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих за рахунок банківських кредитів – 62 926,11 тис. грн, отримано 7 суб'єктами господарювання; для надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами, за кожну наявну станом на 1 січня та на 1 липня поточного року корову – 514 503,75 тис. грн; отримали 1280 суб'єктів господарювання за утримання ними 366 798 гол. корів; для надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняку великої рогатої худоби, отримали 152 503 фізичні особи за утримання 272 471 гол. молодняку великої рогатої худоби; для надання часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 1276679,90 тис. грн, отримано 28 суб'єктами господарювання за будівництво та реконструкцію 51 об'єкта; для надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктив-

ності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність – 214 572,47 тис. грн, отримали 252 суб'єкти господарювання.

Зазначимо, що державна підтримка як дотація за молодняк ВРХ фізичним особам у 2018 р. надана вперше за останні п'ять років, що стимулювало домогосподарства утримувати ВРХ. Фінансування цього напрямку сприяло також збільшенню наповнення Єдиного державного реєстру тварин даними про поголів'я великої рогатої худоби, яке утримують в господарствах фізичних осіб [2].

За цим напрямком здійснено розподіл коштів для надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за вирощування молодняку великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб, у загальній сумі 320864,9 тис. грн, державні кошти у сумі 1135,1 тис. грн залишилися нерозподіленими, оскільки не було претендентів на отримання такої дотації.

Згідно з пунктом 9 Порядку № 107 структурними підрозділами облдержадміністрацій, що забезпечують виконання функцій з питань агропромислового розвитку, подаються до Мін-агрополітики зведені відомості для надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за вирощування молодняку великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб. На підставі зведених відомостей Мін-агрополітики здійснює розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою за КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» на 2018 р. за відповідними наказами.

Встановлено, що в 2018 р. 1272 суб'єктам господарювання, які є юридичними особами, нарахована спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямків продуктивності на суму 514 503,8 тис. грн, що на 496,2 тис. грн менше, ніж передбачено паспортом бюджетної програми (515000 тис. грн). Виділено кошти для надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямків продуктивності у загальній сумі 514503,8 тис. грн, невикористаними залишилися кошти у сумі 496,25 тис. грн, оскільки не було заявок від суб'єктів господарювання на отримання цієї дотації.

Отже, відповідно до наказів у 2018 р. нараховано суб'єктам господарювання дотації у сумі 514503,8 тис. грн за утримання 397609 голів корів, або в середньому по 1294 грн за голову.

Відповідно до звіту про виконання паспорта за 2018 р. за напрямом «Спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності» касові видатки становлять 511906,6 тис. грн, що на 2597,2 тис. грн менше, ніж нараховано цієї дотації (514503,75 тис. гривень). Кошти державного бюджету у сумі 2597,2 тис. грн повернено на рахунок Мін-агрополітики у зв'язку з порушенням суб'єктами господарювання абзацу десятого пункту 8 Постанови № 107 (щодо зменшення поголів'я корів) та закриттям банківських рахунків одержувачів коштів.

Обсяг коштів, передбачений паспортом бюджетної програми «Часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярка і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність» становив 215000 тис. грн, а спрямовано суб'єктам господарювання та касові видатки – 214572,5 тис. гривень. Кошти у сумі 427,5 тис. грн залишилися нерозподіленими після задоволення всіх належним чином оформлених заявок, що надійшли від суб'єктів господарювання на отримання часткового відшкодування за цим напрямом.

Загалом за цим напрямом використання бюджетних коштів відшкодовано 130 суб'єктам господарювання за закуплену в Україні ідентифіковану сперму бугаїв або за ввезену в режимі імпорту (172358 доз) – 12 239,7 тис. грн, із них фермерським господарствам – 539 тис. грн, або 4,4 %. Заявки на відшкодування часткової вартості ембріонів великої рогатої худоби не надходили.

Заплановані результативні показники продуктивності за цим напрямом досягнуто, однак поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах порівняно з попереднім роком не збільшилося у зв'язку з низькою зацікавленістю суб'єктів господарювання та населення в розведенні тварин з причини високих витрат виробництва та низької вартості реалізації продукції [3].

Щодо особливостей інструментів держпідтримки товаровиробників продукції молочного скотарства у 2019 р., то вона забезпечувалась виплатами спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного напрямку продуктивності, а також надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тва-

рин, а саме: телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного напрямку продуктивності.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» за бюджетною програмою КПКВК 1201140 «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» у загальному фонді державного бюджету передбачено видатки у розмірі 2930000,0 тис. гривень. Напрями та механізми надання державної підтримки визначені Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті за цією програмою, здійснювався на основі постанови Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 107 (зі змінами).

Зокрема, на 1 січня 2020 р. за цією бюджетною програмою нараховано та спрямовано 2433689,42 гривень, а саме: для надання часткової компенсації відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звівівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура, одержано 7 суб'єктами господарювання; для надання часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів – 75000,0 тис. грн, надано 9 суб'єктам господарювання; для надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів – 531233,10 тис. гривень, спрямовано 1074 суб'єктам господарювання за утримання ними 358929 гол. корів; для надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняку великої рогатої худоби – 615469,80 тис. грн, її одержали 230925 фізичних осіб за утримання 440735 голів молодняку великої рогатої худоби; крім того, відповідно до наказу Мін-агрополітики від 11 липня 2019 року № 380 спрямовано 113,3 тис. грн на погашення бюджетної кредиторської заборгованості за цим напрямом; для надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме: телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярка і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність – 15000,0 тис. гривень, які спрямовані 246 суб'єктам господарювання; для надання

часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 526000,0 тис. грн, отримали 35 суб'єктів господарювання для відшкодування вартості 49 об'єктів; для надання часткового відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна – 526261,58 тис. грн, відшкодування отримали 55 суб'єктів господарювання для відшкодування вартості 61 об'єкта.

У 2020 році підтримка молочного скотарства здійснювалась через надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочном'ясного напрямку продуктивності.

У зв'язку з обмеженістю видатків часткова компенсація витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких об'єктів у 2016–2017 роках не здійснювалась.

У 2020 році частково відшкодовано вартість 15 тваринницьких об'єктів у скотарстві на суму майже 6 млн гривень і за минулі роки відшкодовано майже 3,5 млн гривень.

У 2021 р. кошти в обсязі 5308,8 млн гривень передбачено спрямувати на підтримку розвитку скотарства, зокрема: дотація за утримання суб'єктами господарювання корів усіх напрямів продуктивності – 550,0 млн грн, а розмір дотації становив 2500 грн за одну голову. Очевидно, що державні дотації забезпечують здевелювання утримання 220,0 тис. голів корів усіх напрямів продуктивності, що сприятиме стабілізації та нарощуванню поголів'я корів, виробництву молока високої якості і збільшенню обсягів виробництва яловичини.

Державна дотація за вирощування суб'єктами господарювання телиць парувального віку усіх напрямів продуктивності становила 455,0 млн грн, у розмірі 3000 грн за одну голову. Ці дотаційні виплати забезпечили здевелювання вирощування 152,0 тис. голів телиць (455,0 млн грн : 3000 грн = 152,0 тис. гол.) що сприятиме ремонту стада завдяки власним джерелам відтворення (протягом року потреба в оновленні стада становить 25–30 %).

У 2020 р. дотація за відгодівлю суб'єктами господарювання молодняку великої рогатої худоби (бичків) становила 500,0 млн грн, а її величина склала 2500 грн за одну голову. Державна дотація зорієнтована на утримання до високовагових кондицій 200,0 тис. голів бичків (500,0 млн грн : 2500 грн = 200,0 тис. гол.), що забезпечить збільшення обсягів виробництва яловичини.

Виплати дотації за утримання фізичними особами корів усіх напрямів продуктивності були передбачені у розмірі 2543,6 млн грн, або 2500 гривень за одну голову. Дотування державою здешевило утримання 1017,4 тис. голів корів, що забезпечить зупинення спаду та стабілізацію поголів'я ВРХ у господарствах населення. Крім цього у 2020 р. передбачено дотацію за вирощування фізичними особами молодняку великої рогатої худоби у сумі 1260,2 млн грн, або 2500 грн за одну голову. Дотування державою забезпечить утримання до високовагових кондицій 504,1 тис. голів молодняку великої рогатої худоби, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва яловичини.

Вважаємо, що ефективність державної підтримки в молочному скотарстві доцільно визначати на основі її результатів, зокрема, призупинення спаду поголів'я корів як у сільськогосподарських підприємствах, так і господарствах населення.

У період карантину для протидії поширенню коронавірусу Covid-19 попит на молочні продукти в магазинах України скоротився внаслідок зниження купівельної спроможності населення країни. У цей період також не працювали тривалий час бюджетні установи, обмежена робота готельно-ресторанного бізнесу, унаслідок чого товаровиробниками втрачено споживачів цільових сегментів, а, отже, прибутки, які могли отримати від продажів молока та молочної продукції.

Як свідчать результати проведеного дослідження рентабельність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах знизилася у 2020 р., яка за даними аналітиків коливається у межах 1–17 %. Зазначимо, що такого значення прибутковості спеціалізовані господарства, у яких продуктивність корів становить понад 9 тис. л на корову, забезпечили інвестиційні вкладення на інноваційне переобладнання виробничих потужностей лише на 30 %. Більшість сільськогосподарських підприємств на сьогодні балансують на межі лише 1 % прибутковості та перебувають перед двоїстим рішенням диверсифікувати виробничу діяльність або визначити напрями інвестиційного оновлення виробничих потужностей.

Цьому сприяли також чинники зовнішнього середовища, зокрема відбулися зміни у аграрній політиці, які проявилися через ліквідацію галузевого міністерства та посилили нестабільність у досліджуваній галузі, а то й намір повністю скасувати програми підтримки молочного скотарства, а також дії із впровадження ринку землі без будь-яких механізмів захисту й підтримки молочно-товарних ферм

та надання їм гарантій того, що земельні ресурси для них збережуться [4–5].

Водночас сільськогосподарські підприємства з виробництва молока, які залучили або планували отримати дотації на будівництво ферм не змогли реалізувати свої наміри унаслідок запровадження карантину. Зазначимо, якщо у 2019 р. на державне відшкодування вартості тваринницьких об'єктів у молочному скотарстві було подано 46 об'єктів, то на початку 2020 р. близько 60 декларували своє рішення інвестувати у реконструкцію або мали намір будувати нові комплекси потужністю понад 8 тис. корів. Однак, Covid-19 вніс серйозні корективи, які у перші три місяці були особливо відчутними, коли ні будівельні організації не могли працювати, ні дозвільні документи не можна було оформити, відчутними були затримки з доставкою техніки та обладнання.

На сьогодні посилено невизначеність та ризики у молочному скотарстві унаслідок відкриття ринку землі, адже вони не зможуть купувати нові ділянки під будівництво ферм та для розширення господарської діяльності, оскільки у них відсутнє пріоритетне право на викуп ділянок [6]. З метою забезпечення сприятливого нормативно-правового регулювання ринку землі, доцільно внести зміни у Закон України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». Зокрема, на законодавчому рівні закріпити пільгове пріоритетне право купівлі сільськогосподарських земель для господарств, які у своєму складі мають молочнотоварну ферму. Вважаємо, що це стане дієвим інструментом, який сприятиме посиленню кризових явищ у молочному скотарстві та відновленню зростаючої динаміки в галузі [7].

Сільськогосподарські товаровиробники з виробництва молока відчували у попередньому році стрімке збільшення витрат на корми, що продовжується і поточному році. Це зумовлено продовженням пандемії Covid-19, посиленням погодно-кліматичних ризиків, зокрема підвищення температурних режимів, що ускладнило заготівлю грубих кормів. Крім цього, значні площі посівів під зерновими, кукурудзою довелося в екстреному порядку скошувати під силос, що мало певну невідповідність, оскільки це була не силосна, а листяно-сінова маса.

Унаслідок цього відбулося зниження конкурентоспроможності вітчизняного молока на зовнішніх ринках, одним із чинників такої ситуації стало те, що в період карантину для подолання коронавірусу у країнах-конкурентах по експорту уряди надавали додаткову держпідтримку молочному скотарству. Молокопродукти іноземних товаровиробників стали

конкурентоспроможними не лише за якісними параметрами, а й за ціновими [8].

Очевидно, що посилення кризових умов у виробництві молока потребує розробки відповідних стратегічних програм розвитку галузі молочного скотарства у країні, яка б передбачала підвищення рівня продовольчої безпеки власним виробництвом, прибутковості та досягнення стійкості сільгосптоваровиробниками молока-сировини та переробними підприємствами галузі, нарощення величини доданої вартості на всіх рівнях молокопродуктового ланцюга, забезпечення прибутковості для малих товаровиробників молока на основі інтеграції та кооперації, удосконалення економічних відносин між виробниками сировини та переробними підприємствами тощо.

Відомо, що у 2015 р. Мінагрополітики було розроблено галузеву програму розвитку молочного скотарства, яка мала необґрунтовані статистичні показники. Зазначимо, що за період дослідження відсутні розробки стратегічних програм розвитку досліджуваної галузі, хоча окремі інструменти щодо її перспектив та державної підтримки знаходимо у різних нормативно-правових документах. Крім цього у середовищі дослідників та практиків в галузі молочного скотарства часто розглядається пропозиція щодо розробки стратегічної програми.

Необхідність розробки комплексу стратегічних інструментів для сегменту молочно-товарних ферм доводиться тим, що за умови активізації інвестиційних процесів у галузі із державною підтримкою виробництво молока може бути економічно привабливим для усіх стейкхолдерів [9]. Результати дослідження переконують, на сьогоднішній прибутковими є сільськогосподарські товаровиробники, які в останні десять років забезпечили вкладення інвестицій у розмірі 6–10 тис. дол. США в одне стійломісце, що дозволило їм стати ефективними товаровиробниками. Доказом цього є та обставина, що незважаючи на стрімке скорочення поголів'я корів не спостерігаємо аналогічного катастрофічного зменшення у обсягах виробництва молока. Зазначимо, що якщо врахувати показники першого півріччя 2020 р. молочнотоварні ферми забезпечили переробку навіть більших обсягів молока, ніж у 2019 році.

Вважаємо, що позитивний вплив на забезпечення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах було досягнуто також завдяки запровадженню такого інструменту як надання дотацій на фінансування будівництва нових ферм, доцільним було б передбачити держпідтримку на розвиток та запровадження інноваційних технологій

товаровиробниками галузі. Вважаємо, що необхідно запроваджувати здешевлення витрат на модернізацію виробничих потужностей у сільськогосподарських підприємствах, будівництво інноваційних переробних потужностей.

Зазначимо, що метою державної підтримки не може бути компенсація збитків сільськогосподарських товаровиробників протягом тривалого часу. Дотаційні виплати мають бути інструментом оздоровлення та стимулювання, а не самоціллю. У зв'язку з цим є необхідність чіткого визначення пріоритетів стратегічного розвитку молочного скотарства та інструментів їх реалізації у межах часового горизонту цього документу [10].

Зазначимо, що одним із стримуючих чинників у забезпеченні ефективного виробництва молока в Україні є тривалий термін окупності (до 10 років і більше) інвестиційних проєктів створення нових ферм, а також пов'язані з цим високі ризики. Це знижує інвестиційну активність у галузі. З метою вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити для таких проєктів особливий режим кредитування, який би передбачав більш вигідні умови, ніж у рослинництві та інших галузях тваринництва, де кошти повертаються у більш короткі терміни. Очевидно, що інвестпроєкти з реконструкції ферм, поліпшення кормової бази, закупівлі нетелей тощо окуповуються швидше, хоча терміни їх окупності є тривалими, а обсяги вкладень значними. Саме тому можливість отримання довгострокового фінансування на умовах повернення, але під низький відсоток (найприйнятніше – безвідсоткового) стало б дієвим стимулом для розвитку сільськогосподарських підприємств – виробників молока [11]. Вважаємо, що такий підхід до формування інструментів державної підтримки більше відповідає потребам сільського господарства, ніж субсидування ціни.

Отже, на сьогодні існує необхідність у передбаченні інструменту здешевлення кредитів також для інноваційного оновлення виробничої бази товаровиробників молока, який доцільно додати до тих напрямів держпідтримки, які діють. Основною вимогою до нього має бути забезпечення дійсно рівних можливостей доступу для всіх без винятку господарств, які мають на це право відповідно до чинного законодавства. Це стане можливим лише за умови, якщо правила будуть простими і зрозумілими, а державні службовці не братимуть участі у прийнятті рішення щодо надання дотацій. Їх участь має перетворитися на суто технічну (перевірка документів, здійснення необхідних розрахунків відповідно до встановленої ме-

тодики тощо). Приклади саме такого підходу можна спостерігати в деяких колишніх соціалістичних країнах [12].

За умови об'єднання усіх інструментів підтримки виробників молока в один, відпаде необхідність у виділенні дотації за приріст поголів'я корів власного відтворення, закуплених племінних нетелей чи корів, або телиць у фізичних осіб, доплати за якість молока, інноваційне оновлення виробничої бази тощо виявляться непотрібними, оскільки товаровиробник самостійно буде приймати рішення про напрями спрямування залучених кредитів на основі врахування власних пріоритетів, однак при цьому необхідно вписати параметри результуючих показників та їх динаміку за період використання кредитних ресурсів, які могли розглядатися як зобов'язання щодо раціонального використання державних коштів.

Незатребуваними у більшості випадків стануть також різноманітні цільові програми розвитку аграрного сектору, що найчастіше так чи інакше стосуються виробників молока [13]. Порядок розподілу коштів на ці програми щороку визначає Кабінет Міністрів України спеціальними постановами, тобто, правила постійно змінюються. Фактично щороку починається боротьба за перерозподіл коштів між цими програмами, при цьому багато з них не фінансуються. Окремі програми фактично так і не почали виконувати через відсутність механізму їх реалізації (до прикладу, прийнята 12 грудня 2007 р. Програма розвитку молочного скотарства України до 2015 року, яка передбачала державну підтримку галузі у розмірі 5,8 млрд грн).

Очевидно, що чим більше видів держпідтримки діятиме одночасно, тим складнішим буде механізм її надання і ширшими можливості для зловживання різними учасниками, які залучені до цього процесу [14]. Механізм державної підтримки має бути простим і прозорим, а правила гри – стабільними, це потребує внесення певних змін у порядок надання державної підтримки. Вважаємо, що обґрунтований вище механізм підтримки через часткову компенсацію відсотків за кредитами є універсальним інструментом, який дозволяє у перспективі замінити більшість інших, зокрема й цільові програми. Основні правила слід закріпити на законодавчому рівні, що різко зменшить можливості для зловживань та запобігатиме їх постійним змінам.

Зазначимо, що гра за правилами, які постійно змінюються (що наразі спостерігається в Україні), створює серйозні ризики для всіх типів виробників молока [15]. Для них незро-

зуміло, на що можна розраховувати (як через постійну зміну правил надання підтримки, так і через відсутність гарантій щодо її отримання). Тому цю допомогу, зазвичай, не враховують під час складання бізнес-планів, у які закладаються лише песимістичні сценарії. Отриманий під час таких розрахунків результат часто відштовхує тих, хто вже був готовим вкладати кошти у виробництво молока. На сьогодні важливо внести та затвердити нові правила надання державної підтримки, яких доцільно дотримуватися упродовж тривалого часу.

Існує також необхідність провести реформування державної підтримки виробників молока на основі внесення певних змін у чинне законодавство. Зокрема, необхідно повністю переглянути Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», перетворивши його на базовий документ, який би об'єднував усі механізми та положення державної політики стосовно аграрного сектору України [16].

Зокрема, починаючи із 1 січня 2019 р. набрав чинності ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови». Новий стандарт містить характеристики та технічні умови для здійснення закупівлі та приймання молока коров'ячого.

Таке рішення передбачалося у наказі Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 27.06.2018 №188 «Про прийняття та скасування національного нормативного документа; про внесення зміни до наказу від 18 грудня 2017 р. № 420».

Водночас, із 1 січня 2019 р. скасовано національний нормативний документ ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» в частині вимог до молока екстра, вищого та першого гатунків. Загалом зазначений стандарт передбачає, що все молоко, залежно від рівня бактеріального забруднення і вмісту соматичних клітин, поділяється на екстра, вищий, перший і другий сорти. Із 1 січня 2020 р. до 1 січня 2022 р. встановлюється перехідний період, протягом якого молоко другого гатунку приймається переробними підприємствами, але вже виключно в технічних цілях – для виробництва нехарчових продуктів. Відповідно до зобов'язань в межах Угоди про асоціацію з ЄС Україна має гармонізувати своє законодавство з положеннями Регламенту (ЄС) № 853/2004 щодо спеціальних правил для гігієни харчових продуктів, зокрема сирого молока.

На думку науковців, уведений новий стандарт на молоко стане основним чинником

для прискорення подальших трансформацій розвитку молочної галузі в Україні [17]. Нові вимоги стосуються всіх операторів ринку молока і молочних продуктів незалежно від форми власності, крім первинного виробництва молока і молозива, призначених для власного споживання, приготування, обробки і зберігання в домашніх умовах молочних продуктів для власного споживання.

Прийнятий стандарт ДСТУ 3662:2018 передбачає три гатунки молока: екстра-клас, вищий і перший. Це означає, що молоко другого гатунку не зможе надходити на переробні підприємства. Також за новим стандартом молоко має бути охолодженим і профільтрованим, отриманим від здорових корів, не містити слідів «антибіотиків, ветеринарних препаратів, мийно-дезінфікуючих засобів, формаліну, консервантів, перекису».

Відповідно до зобов'язань в межах Угоди про асоціацію та Всеохоплюючої стратегії СФЗ Україна має гармонізувати своє законодавство з положеннями Регламенту (ЄС) № 853/2004, що встановлює спеціальні гігієнічні правила для гігієни харчових продуктів, зокрема сирого молока, молочних продуктів. Зазначимо, що у країнах-членах ЄС до переробки допускається лише молочна сировина з показниками бактеріальної забрудненості, які відповідають українському гатунку екстра (тобто з мінімальним рівнем бактеріальної забрудненості). Також до країн ЄС дозволено імпортувати лише молоко класу екстра. Близько 30 % усього молока, що спрямовується на переробку зараз в Україні – це молоко другого гатунку. Причому здебільшого таке молоко постачається від господарств населення.

З метою імплементації нового стандарту необхідно застосувати наступні заходи: удосконалити технологію утримання – встановлення гноєтранспортерів, регулярне прибирання гною, підготовка вим'я до доїння, слідкування за чистотою обладнання для доїння та чистотою рук оператора машинного доїння, тобто виконувати заходи із зниження рівня бактеріального обсіменіння; перехід на машинне доїння – доїльний апарат виключає ручне доїння і контакт молока з повітрям, у результаті у продукт не потрапляють бактерії, які впливають на його гатунок; ведення ветеринарного контролю – лікар ветеринарної медицини має виявляти тварин, хворих на мастит, і перед запуском не допускати їх до доїння у загальний молокопровід, а молоко від таких тварин не зливати до загальної цистерни; первинна обробка молока – подовжити бактерицидну фазу молока (коли у сировині не розмножується мікрофлора) мож-

ливо із застосуванням холодильних установок, системи фільтрів, без використання марлі чи інших тканинних матеріалів, а використовувати обладнання – очисники-охолоджувачі [18].

Навіть останнє потребує від сільськогосподарських товаровиробників вкладення інвестицій. За розрахунками науковців, засіб для обробки вим'я можна придбати за 2–3 тис. грн за 20 кг, звідси на одну тварину припадає 0,2 грн. На доїльні апарати в середньому треба витратити 20 тис. грн, на придбання молокопроводу на 100 голів – 150 тис. грн, на холодильний агрегат – від 20 до 30 тис. грн.

Вважаємо, що у перехідний період необхідно створити відповідні умови для одержання якісного молока, а саме – забезпечення сільських територій, на яких функціонують сільськогосподарські підприємства з виробництва належною інфраструктурою: спеціальними доїльними пунктами, обладнаними молокопроводом, холодильною і фільтрувальною технікою, щоб молоко здоювалося безконтактним способом і було охолоджено. Очевидно, що таке молоко вищої якості може бути проданим товаровиробником-селянином за вищою ціною. Розраховано, що на встановлення сучасних молокоприймальних пунктів у селах необхідно спрямувати майже 7 млрд гривень, що також потребує розробки стратегічних програм розвитку на регіональному та локальному рівнях щодо підтримки розвитку молочного скотарства та передбачення певних інструментів підтримки інвестиційних проєктів на принципах державно-приватного партнерства.

Забезпечення продовольчої безпеки в межах фізіологічних норм споживання молокопродуктів українського виробництва може бути гарантовано розвитком високотехнологічного виробництва, завдяки підвищенню продуктивності корів та створенню стійких молочних зон на території України. Це потребує державної підтримки на будівництво та реконструкцію молокопереробних підприємств, що сприятиме виробництву експортно-орієнтованої продукції, створюючи додану вартість [19].

Наявна система селекції у тваринництві за окремими параметрами (система збору інформації, система випробування і методологія оцінки племінної цінності тварин, ведення обліку продуктивності тварин, механізмів управління та підтримки від держави тощо) не відповідає міжнародним стандартам і практично комплексно не діє. Як наслідок, це впливає на зниження конкурентоспроможності вітчизняних племресурсів порівняно із зарубіжними, та збільшення обсягів їх імпорту. У зв'язку із цим, доцільно визначити джерела фінансуван-

ня запровадження систем селекції у тваринництві України, яка відповідатиме міжнародним стандартам.

Економічну доцільність необхідності посилення державної підтримки галузі молочного скотарства доводять розрахунки Асоціації виробників молока: якщо буде забезпечено надання підтримки у розмірі 2 млрд грн, то можна довести виробництво молока до 5 млн т за умови чисельності поголів'я корів 600 тис. голів і середньодобових надоїв 8,5 тис. кг. Очевидно, що такий прогноз буде мати різнобічний позитивний вплив. Зокрема, за статистикою країн Європи та США один працюючий на молочнотоварній фермі генерує робочі місця як мінімум 10–12 осіб у суміжних галузях. Водночас, в Україні значно нижчий рівень розвитку обслуговуючої сфери для молочнотоварних ферм. Величина надходжень, які генеруватимуть прибутки та заробітні плати для додаткових робочих місць – це 1 млрд грн відрахувань від працівників, які отримують роботу на молочнотоварних фермах і ще 9 млрд грн від суміжних галузей. Отже, державна підтримка для молочного скотарства буде сприяти не лише підвищенню прибутковості виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах, а також забезпечить синергетичний ефект у інших суміжних підгалузях. Молочне скотарство залишається важливою галуззю у створенні робочих місць у сільській місцевості та за відрахуваннями до бюджету у вигляді ЄСВ, ПДФО, військового збору, податків та зборів, які накладаються на заробітну плату.

У зв'язку з цим пропонується на рівні державних і місцевих органів влади та самоуправління запровадити наступні заходи: відновлення спеціального режиму оподаткування ПДВ для сільськогосподарських підприємств – виробників молока, можливо скотарства загалом; запровадження системи контрактації на закупівлю телиць в ОСГ для задоволення потреб сільськогосподарських підприємств та молодняку великої рогатої худоби для відгодівлі; запровадження державної програми підтримки створення тваринницьких сімейних ферм на базі високотоварних особистих селянських господарств (з поголів'ям корів понад 3 голови); розробити і прийняти Закон України «Про загальнодержавну програму селекції в тваринництві до 2030 р»; забезпечення адресної державної підтримки суб'єктів племінної справи у скотарстві; покласти контролюючі функції за проведення ідентифікації сільськогосподарських тварин на Мінагрополітики; запровадження дотацій не менше 5000 грн за утримання однієї корови як у сільськогосподарських

підприємствах, так і господарствах населення; посилення взаємодії Мінагрополітики з галузевими асоціаціями з питань розвитку галузі тваринництва та переробної промисловості; знизити ставку ПДВ на молочну продукцію, яка виробляється молокопереробними підприємствами, для підвищення рівня споживання молока на одну особу; зменшити або відмінити сплату ПДВ під час закупівлі імпортного обладнання для переробки молока, яке не виробляється в Україні; вдосконалення інструментів підтримки, зокрема компенсації відсоткових ставок, розділивши їх на державний та регіональний рівні за кредитами залученими на будівництво і реконструкцію тваринницьких приміщень та переробки тваринницької продукції; створення глибокоінтегрованих об'єднань виробників тваринницької продукції та її переробників, що дозволить сформувавши сировинні зони, значно здешевити вартість готової продукції, зменшити витрати на перевезення молока та усунути з ринку посередницькі структури; вдосконалення договірної бази інтеграційних відносин в умовах партнерської діяльності у ланцюгу виробництво–переробка–оптовий збут; створення передумов для мотивації переробників до встановлення довготривалих сировинних зон через надання виробникам пільгових кредитів, лізингу та оренди устаткування для виробництва молока; спрощення дозвольної процедури будівництва об'єктів тваринництва та запровадження конструктивних змін до нормативної бази будівництва; сприяння відведенню земель на умовах довгострокової оренди та влаштування податкових канікул для реалізації інвестиційних проєктів із виробництва продукції скотарства; встановити державні дотації за приріст поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах, фермерських та особистих селянських господарствах; на державному та місцевому рівнях стимулювати поліпшення пасовищ, сінокосів та посилити контроль щодо ефективності їх використання; розглянути питання застосування підтримки виробництва продукції тваринництва через встановлення державних дотацій із застосування еквівалентних цін на продукцію тваринництва, які б забезпечували рівновелику прибутковість на рівновеликі вкладення у виробничий капітал; для конкретного визначеного періоду розвитку молочного скотарства провести обстеження сільськогосподарських підприємств з виробництва молока фахівцями департаментів агропромислового розвитку облдержадміністрацій спільно з науковцями зональних і регіональних науково-дослідних центрів продуктивності

агропромислового комплексу НДІ «Украгропромпродуктивність» з метою реальної оцінки стану молочного скотарства в Україні та врахування пропозицій товаровиробників тваринницької продукції; створення сприятливого правового поля.

Крім цього, внаслідок низької дієвості інструментів державного регулювання молочного скотарства та значних обсягів капіталовкладень, галузь не приваблює нових товаровиробників [19–20]. Водночас у країні не створено відповідних умов до переходу ОСГ з виробництва молока у малі підприємницькі структури та нарощенню виробничого потенціалу фермерськими господарствами, що також не сприяє появі нових гравців на ринку сирого молока. При цьому експертами було враховано ризик входження нових зарубіжних гравців.

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище можна зробити висновок про те, що основними чинниками зовнішнього середовища, які впливають на ефективний розвиток молочного скотарства є: державна підтримка галузі та інновацій, покращення інвестиційного клімату. Внутрішні чинники ефективного розвитку галузі пов'язані із наявністю та оптимальною структурою основних і оборотних засобів; раціональним підбором та розміщенням персоналу; раціональним використанням кормових угідь; покращенням породного складу стада; розвитком матеріально-технічної бази; підвищенням коефіцієнта оновлення основних засобів; підвищенням рівня механізації та автоматизації технологічних процесів; впровадженням інноваційних технологій утримання худоби та годівлі; додержанням наукових вимог відтворення стада; інтегрованою диверсифікацією; розвитком системи планування та прогнозування, нормування і контролю затрат; дієвою системою мотивації працівників, гнучкою системою управління та відповідальним соціальним забезпеченням працівників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шиян Н., Колоша В. Формування ціни на молоко в Україні в контексті світових тенденцій. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6, № 4. С. 232–250.
2. Іщук С.О., Ляховська О.В. Розвиток молокопереробних виробництв у регіонах України: сировинний аспект. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 42–51.
3. Шупик С. Функціонування молочного скотарства сільськогосподарських підприємств в умовах членства України в СОТ. *Економічний дискурс*. 2021. Вип. 1–2. С. 74–81.
4. Юрченко Н.С. Стратегічні орієнтири підприємств молокопродуктового підкомплексу. *Молодий вчений*. 2021. № 1(2). С. 220–231.

5. Соломон А.М., Бондар М.М. Забезпечення сировиною молокопереробні підприємства Вінницької області. Аграрна наука та харчові технології. 2019. Вип. 5(2). С. 115–125.

6. Козак О.А. Оцінка ролі та значення молокопродуктового підкомплексу для вирішення продовольчого забезпечення та національної економіки. Економіка АПК. 2020. № 11. С. 39–51.

7. Шиян Д.В., Чумак Г.М. Рівень розвитку молочного скотарства як фактор формування молокопродуктового підкомплексу в регіонах. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2019. № 1. С. 82–90.

8. Паска І.М., Гринчук І.Ю., Артимонова І.В. Організаційно-економічні відносини в ланцюзі поставок молока та молокопродукції. Економіка та управління АПК. 2020. № 2. С. 73–82.

9. Ніценко В.С., Данько Ю.І. Розвиток виробництва молока в Україні та економічна стійкість молокопродуктового підкомплексу. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 4, № 4. С. 8–15.

10. Юрченко Н.С. Вплив вертикальної інтеграції на формування доданої вартості молокопродуктового підкомплексу. Продовольчі ресурси. 2020. № 14. С. 296–311.

11. Мошковська О.А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблем його розвитку та шляхів їх вирішення. Агросвіт. 2019. № 18. С. 16–23.

12. Скопенко Н.С., Євсєєва-Северина І.В., Бовкун А.О. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку молока та молокопродуктів України. Продовольчі ресурси. 2019. № 13. С. 279–290.

13. Чмут А.В., Антош Н.В. Гармонізація відносин молокопереробних підприємств із постачальниками сировини в умовах посилення контролю якості та безпечності харчових продуктів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2017. Вип. 26(2). С. 24–27.

14. Барилевич О.М. Тенденції розвитку інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2018. Вип. 284. С. 211–218.

15. Міняйло О., Міняйло В., Лінецька Я. Молокопродуктовий підкомплекс України: тенденції розвитку. Товари і ринки. 2018. № 4. С. 20–35.

16. Ларіна Я.С., Гречуха А.О. Аналіз сировинної бази, обсягів виробництва і збуту продукції молокопереробних підприємств в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2018. Вип. 290. С. 153–163.

17. Варченко О.М., Крисанов Д.Ф. Формування доданої вартості у молокопродуктових ланцюгах. Продовольчі ресурси. 2017. № 9. С. 33–43.

18. Петриченко О.А. Розвиток сировинної бази молокопродуктового підкомплексу АПК України. Економіка АПК. 2018. № 3. С. 31–37.

19. Петриченко О.А. Тенденції й особливості розвитку молокопродуктового підкомплексу України. Економіка АПК. 2018. № 4. С. 42–50.

20. Микитюк В.М., Чугаєвська С.В. Адаптація підприємств молокопродуктового підкомплексу України до

міжнародних стандартів якості та безпечності харчової продукції: нормативно-правові та статистичні аспекти. Економіка АПК. 2018. № 8. С. 68–76.

REFERENCES

1. Shiyani N., Kolosha V. (2020). Formuvannya czini na moloko v Ukraini v konteksti svitovikh tendenczij [Formation of milk prices in Ukraine in the context of world trends]. Agricultural and resource economics: international scientific e-journal [Agricultural and resource economics: International scientific e-journal]. Vol. 6, no. 4, pp. 232–250.

2. Ishhuk, S.O., Lyakhovska, O.V. (2020). Rozvitok molokopererobnikh virobnicztv u regionakh Ukraini: sirovinnij aspekt [Development of milk production in the regions of Ukraine: raw material aspect]. Regionalna ekonomika [Regional economy]. No. 1, pp. 42–51.

3. Shupik, S. (2021). Funkczionuvannya molochного skotarstva silskogospodarskikh pidpriyemstv v umovakh chlenstva Ukraini v SOT [The functioning of dairy farming of agricultural enterprises in terms of Ukraine's membership in the WTO]. Ekonomichnij diskurs [Economic discourse]. Vol. 1–2, pp. 74–81.

4. Yurchenko, N.S. (2021). Strategichni oriyentiri pidpriyemstv molokoproduktovogo pidkompleksu [Strategic guidelines for dairy enterprises under the complex]. Molodij vchenij [Young scientist]. No. 1(2), pp. 220–231.

5. Solomon, A.M., Bondar, M.M. (2019). Zabezpechennya sirovinoyu molokopererobni pidpriyemstva Vinniczkoj oblasti [Supply of raw materials to dairy enterprises in Vinnytsia region]. Agrarna nauka ta kharchovi tekhnologiyi [Agricultural science and food technology]. Vol. 5(2), pp. 115–125.

6. Kozak, O.A. (2020). Oczinka roli ta znachennya molokoproduktovogo pidkompleksu dlya virishennya prodovolchogo zabezpechennya ta naczionalnoy ekonomiki [Assessment of the role and importance of the dairy subcomplex to address food security and the national economy]. Economics of agro-industrial complex [Ekonomika APK]. No. 11, pp. 39–51.

7. Shiyani, D.V., Chumak, G.M. (2019). Riven rozvitku molochного skotarstva yak faktor formuvannya molokoproduktovogo pidkompleksu v regionakh [The level of development of dairy farming as a factor in the formation of the dairy subcomplex in the regions]. Visnik KhNAU. Seriya: Ekonomichni nauki [Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences]. No. 1, pp. 82–90.

8. Paska, I.M., Grinchuk, I.Yu., Artimonova, I.V. (2020). Organizaczijno-ekonomichni vidnosini v lanczyuzi postavok moloka ta molokoprodukcziyi [Organizational and economic relations in the supply chain of milk and milk products]. Ekonomika ta upravlinnya APK [Economics and management of agro-industrial complex]. No. 2, pp. 73–82.

9. Niczenko, V.S., Danko, Yu.I. (2019). Rozvitok virobnicztva moloka v Ukraini ta ekonomichna stijkist molokoproduktovogo pidkompleksu [Development of milk production in Ukraine and economic stability of dairy products under the complex]. Ukrayinskij zhurnal prikladnoy ekonomiki [Ukrainian Journal of Applied Economics]. Part 4, no. 4, pp. 8–15.

10. Yurchenko, N.S. (2020). Vpliv vertikalnoy integracziyi na formuvannya dodanoyi vartosti molokoproduktovogo pidkompleksu [Influence of vertical

integration on the formation of value added of dairy products under the complex]. *Prodovolchi resursi* [Food resources]. No. 14, pp. 296–311.

11. Moshkovska, O.A. (2019). Analiz suchasnogo stanu molokoproduktovogo pidkompleksu Ukrayini, problem jogo rozvitku ta shlyakhiv yikh virishennya [Analysis of the current state of the dairy subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them]. *Agrosvit* [Agrosvit]. No. 18, pp. 16–23.

12. Skopenko, N.S., Yevsyeyeva-Severina, I.V., Bovkun, A.O. (2019). Suchasniy stan ta perspektivi rozvitku rinku moloka ta molokoprodukti v Ukrayini [Current state and prospects of the market of milk and dairy products of Ukraine]. *Prodovolchi resursi* [Food resources]. No. 13, pp. 279–290.

13. Chmut, A.V., Antosh, N.V. (2017). Garmonizacziya vidnosin molokopererobnikh pidpriyemstv iz postachalnikami sirovini v umovakh posilennya kontrolyu yakosti ta bezpechnosti kharchovikh produktiv [Harmonization of relations between dairy enterprises and suppliers of raw materials in terms of strengthening quality control and food safety]. *Naukoviy visnik Khersonskogo derzhavnogo universitetu. Ser.: Ekonomichni nauki* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser.: Economic Sciences]. Vol. 26(2), pp. 24–27.

14. Barilovich, O.M. (2018). Tendenciya rozvitku integrazijnikh procesiv u molokoproduktovomu pidkompleksi Ukrayini [Trends in the development of integration processes in the dairy subcomplex of Ukraine]. *Naukoviy visnik Nacziionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini. Seriya: Ekonomika, agrarnij menedzhment, biznes* [Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Economics, agricultural management, business]. Vol. 284, pp. 211–218.

15. Minyajlo, O., Minyajlo, V., Lineczka, Ya. (2018). Molokoproduktovij pidkompleks Ukrayini: tendenciya rozvitku [Dairy subcomplex of Ukraine: development trends]. *Tovari i rinki* [Goods and markets]. No. 4, pp. 20–35.

16. Larina, Ya.S., Grechukha, A.O. (2018). Analiz sirovinnoi bazi, obsyagiv virobnicztva i zbutu produkciyi molokopererobnikh pidpriyemstv v Ukrayini [Analysis of raw materials, production and sales of dairy products in Ukraine]. *Naukoviy visnik Nacziionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini. Seriya: Ekonomika, agrarnij menedzhment, biznes* [Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Economics, agricultural management, business]. Vol. 290, pp. 153–163.

17. Varchenko, O.M., Krisanov, D.F. (2017). Formuvannya dodanoyi vartosti u molokoproduktovikh lanczyugakh [Formation of value added in dairy chains]. *Prodovolchi resursi* [Food resources]. No. 9, pp. 33–43.

18. Petrichenko, O.A. (2018). Rozvitok sirovinnoi bazi molokoproduktovogo pidkompleksu APK Ukrayini [Development of raw material base of dairy subcomplex of agro-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika APK* [Economics of agro-industrial complex]. No. 3, pp. 31–37.

19. Petrichenko, O.A. (2018). Tendenciya j osoblivosti rozvitku molokoproduktovogo pidkompleksu Ukrayini [Trends and features of the dairy subcomplex of Ukraine]. *Ekonomika APK* [Economics of agro-industrial complex]. No. 4, pp. 42–50.

20. Mikityuk, V.M., Chugayevska, S.V. (2018). Adaptacziya pidpriyemstv molokoproduktovogo pidkompleksu Ukrayini do mizhnarodnikh standartiv yakosti ta bezpechnosti kharchovoyi produkciyi: normativno-pravovi ta statistichni aspekti [Adaptation of enterprises of the dairy subcomplex of Ukraine to international standards of quality and safety of food products: regulatory and statistical aspects]. *Ekonomika APK* [Economics of agro-industrial complex], no 8, pp. 68–76.

Эффективность государственной поддержки производства молока в Украине

Семсал А.В., Шупик С.М.

Статья посвящена оценке эффективности государственной поддержки производства молока в Украине.

Доказано, что с целью преодоления негативных тенденций в отрасли и повышения инвестиционной привлекательности молочного скотоводства в стратегической перспективе необходимо повысить действенность инструментов государственного регулирования отрасли, наращивание объемов государственной поддержки и совершенствование механизмов предоставления субсидий.

Считаем, что положительное влияние на обеспечение эффективности производства молока в сельскохозяйственных предприятиях было достигнуто также благодаря внедрению такого инструмента как предоставление дотаций на финансирование строительства новых ферм, целесообразным было бы предусмотреть господдержку на развитие и внедрение инновационных технологий товаропроизводителями отрасли. Одновременно необходимо вводить удешевление затрат на модернизацию производственных мощностей в сельскохозяйственных предприятиях, строительство инновационных перерабатывающих мощностей.

Доказано, что вследствие низкой действенности инструментов государственного регулирования молочного скотоводства и больших объемов капиталовложений отрасль не привлекает новых товаропроизводителей. Кроме этого, в стране не созданы соответствующие условия для перехода ОСГ по производству молока в малые предпринимательские структуры и наращиванию производственного потенциала фермерскими хозяйствами, что также не приводит к появлению новых игроков на рынке сырого молока. При этом эксперты учли риск вхождения новых зарубежных игроков.

Установлено, что основными факторами внешней среды, которые влияют на эффективное развитие молочного скотоводства, являются: государственная поддержка отрасли и инноваций, улучшение инвестиционного климата. Внутренние факторы эффективного развития отрасли связаны с наличием и оптимальной структурой основных и оборотных средств; рациональным подбором и размещением персонала; рациональным использованием кормовых угодий; улучшением породного состава стада; развитием материально-технической базы; повышением коэффициента обновления основных средств; повышением уровня механизации и автоматизации технологических процессов; внедрением инновационных технологий содержания скота и кормления; соблюдением научных требований воспроизводства стада; интегрированной диверсификацией; развитием системы планирования и

прогнозирования, нормирования и контроля затрат; действенной системой мотивации работников, гибкой системой управления и соответствующим социальным обеспечением работников.

Ключевые слова: государственная поддержка, сельскохозяйственное предприятие, молочное скотоводство, эффективность, хозяйство населения.

Efficiency of state support for milk production in Ukraine

Semsal A., Shupyk S.

The article is devoted to the evaluation of the effectiveness of state support for milk production in Ukraine.

It is proved that in order to overcome the negative trends in the industry and increase the investment attractiveness of dairy farming in the strategic and future perspective, it is necessary to increase the effectiveness of state regulation, increase state support and improve subsidy mechanisms.

We believe that the positive impact on ensuring the efficiency of milk production in agricultural enterprises has also been achieved through the introduction of such a tool as subsidies to finance the construction of new farms. We believe that it is necessary to introduce cheaper costs for the modernization of production facilities in agricultural enterprises, construction of innovative processing facilities.

It is proved that the low efficiency of state regulation instruments of dairy farming and large amounts of investment,

the industry does not attract new producers. In addition, the country has not created appropriate conditions for the transition of OSG from milk production to small businesses and increasing the production capacity of farms, which also does not lead to the emergence of new players in the raw milk market. At the same time, the experts took into account the risk of entering new foreign players.

It is established that the main factors of the external environment that affect the effective development of dairy farming are: state support of the industry and innovation, improving the investment climate. Internal factors of effective development of the industry are related to; availability and optimal structure of fixed and current assets; rational selection and placement of staff; rational use of forage lands; improving the breed composition of the herd; development of material and technical base; increasing the rate of renewal of fixed assets; increasing the level of mechanization and automation of technological processes; introduction of innovative technologies of cattle keeping and feeding; compliance with scientific requirements for herd reproduction; integrated diversification; development of the system of planning and forecasting, rationing and cost control; an effective system of employee motivation, a flexible management system and appropriate social security for employees.

Key words: state support, agricultural enterprise, dairy cattle breeding, efficiency, population economy.

Copyright: Семсал А.В., Шупик С.М. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ORCID iD:
Семсал А.В.

<https://orcid.org/0000-0002-5918-4233>